

ПЪРВОТО ПРЕДСТАВЯНЕ НА СОЛОВЬОВ У НАС

Доц. Росина Данкова

За посвещението на превода

Първият превод на Соловьев на български е посветен не случайно на митрополит Климент*. Цялата му духовна дейност е пронизана от стремежа за отстояване на истинските православни християнски ценности. Той подчертава: "Да не забравяме никога: има Православие у нас, има български народ, няма Православие — няма български народ". (Виж: Ст. Чилингиров. Процесът срещу митрополит Климент. В: Климент Търновски. Васил Друмев. За 25 годишнината от смъртта му. С., 1927, с. 313). Борбата между доброто и злото в световната история той свързва с борбата между Христос и антихриста. Апокалиптичният край на глобалния исторически процес завършва с окончателната победа на Христос над антихриста. Спасеното човечество — християните — започва нов живот. Това е началото на новата история, в която свободата доминира над необходимостта и изграждането на Новия Йерусалим.

В основаните и издавани с негова помощ списания "Духовен прочит" и "Периодично списание на Българското книжовно дружество" митрополит Климент набляга на православната апостолическа приемственост в християнството, която застъпва в редица Слова, рецензии на книги и статии с богословско-философско съдържание.

За него философията (която още от момента на възникването си "показва стремеж за достигане на величавата истина") е път към фундаменталните проблеми на богословието. Той отбелязва, че "Старият Завет постепенно подготвя човечеството за приемане на Христос, същото е правила и прави философията" ("До каква степен Отците на църквата са признавали философията за ръководител към Христос". В: Васил Друмев. Етико-социологически съчинения. С., Наука и изкуство, 1981, с. 63; Вж. също Ив. Радев. Столица на опелелите. С., 1984; Правствено-богословските схващания на митрополит Климент Търновски (Васил Друмев). В: Петропавловският манастир — средище на духовен живот. В. Търново, 1992, с. 96—106). Философията според митрополит Климент е необходима за този, който иска да бъде истински християнин; тя му е нужна толкова, колкото и старозаветните творения, тъй като го води към Христос, както и Стария Завет.

Именно поради това Отците на църквата признават истинската (чистата от заблуждения) философия за водител към Христос. В този дух митрополит Климент пише: "В нашата църковна история най-знаменитите богослови, които са принесли най-голяма полза и на богословската наука и на църковната са тези, които при високото богословско образование, имали са и високо светско образование. Апостол Павел имаше високо философско образование, Тертулиан, Ориген, Юстин философ... Василий Велики, Григорий Богослов..." (Духовен прочит, 1881, кн. 2, с. 21—22).

* Късичка повест за антихриста.— В: Библиотека, приложение на църковен вестник. 1901, кн. I и II. (Из ж. Книжки недели, № 2, 1900).

Философско-богословските идеи на митрополит Климент и тези на Соловьев са сродни по линията на православно-християнската традиция за апостолическата приемственост. Идеята за антихриста заема особено важно място в православие. Затова в своите проповеди митрополит Климент винаги обръща внимание на добродетелния живот, напомняйки за "последния съд" и второто пришествие на Христос: "Но ще дойде още една среднощ, за която е страшно и да си научим, а пък за която се иска да си напомним — ще бъде среднощно преобразование на всеобщия световен живот, среднощна криза за всичката вселена, тъй също и сега става тази криза за живота на всякого човека и за някои части от този свят. Разумяваме второто пришествие на Господа нашего и последния съд" (Слово, произнесено на 25 октомври 1881 г. при водосвет, отслужен в развалините на църквата "Св. Димитър" — сп. Духовен прочит. 1881, кн. IX, с. 15—36.

В "Животописание. Значение на животописите" (Съч. на митрополит Климент Търновски (Васил Друев). По ред. на Г. Ст. Пашев. С., БАН, т. II. 1943) на страница 339 откриваме позоваване на "Руска история" на Соловьев. М., 1867. Може да се допусне, че като възпитаник на Киевската духовна академия митрополит Климент е бил запознат с философско-богословските произведения и на Соловьев-син, тъй като той е проявявал жив интерес не само към руската духовна култура въобще, но е имал подчертан афинитет към философията..

Твърде вероятно е митрополит Климент да е възложил превода на "Кратка повест за антихриста" на преводача или пък е възнамерявал сам да я преведе. Догадките са много, тъй като той почива една година след публикуването ѝ в Русия (1901).

Фактът, че "Кратка повест за антихриста" се превежда скоро след излизането ѝ в "Книжки недели" (1900, № 2) говори, че под влиянието на митрополит Климент в духовния живот на Търново са съществували такива философско-богословски традиции, които не са били чужди на православно-християнското мислене в Русия. Ето защо посвещението на митрополит Климент от преводача има своите дълбоки духовни мотиви, свързани с християнската философия.

Кой е преводачът?

Преводачът е бил добре запознат с реакцията на културната общественост в Русия по повод повестта на Соловьев. Той пише: "Отзивът на списание "Странник", както и авторът на "Повестта за антихриста", автор философ, енциклопедист, богослов и чуден християнин, чиито трудове винаги трябва да се четат, накараха ни да преведем предметната повест, която подигна толкова голям шум в пространната Русия"*.

Без да е критикувана със сериозни аргументи, тя е предизвикала силно емоционално въздействие. Над обективната критична оценка са доминирали яростните нападки. Преводачът не споменава от кои среди са тези злостни емоционални изблици, но прави намек, че те са извън обхвата на християнската ценностна система, което още един път потвърждава основния смисъл на самата повест. Соловьев бил обвинен, че критикува Е. Блаватска.

* Няколко думи върху Повестта за антихриста. — Библиотека, приложение на църковен вестник. 1901, кн. I и II, с. 38.

Видимо преводачът е следял много отблизо духовния живот на руската интелигенция. Той дори споменава, че фейлетонистът под псевдоним Сигма написва специален фейлетон, който се публикува в "Новое время". В него той иронизира онези, които са се присмели на Соловьев и на повестта му. Те, според фейлетониста, стоят много по-ниско от автора "по образование, по сила на мислене, също и по цялост и по обмисленост на своето гледище".

Преводачът още в 1901 година дава достойна оценка на творчеството на Соловьев: "Соловьев като философ не само е известен, но несъмнено е доста крупен в Русия". Авторът на встъпителните "Няколко думи върху Повестта за антихриста" е запознат с цялостната философия на Соловьев. Той отбелязва, че Соловьев е написал "многобройни философски съчинения, които му дават право да се ползва с уважение не само от страна на философите, но изобщо и от страна на мислещите хора, даже и от страна на православните богослови". Преводачът съжалява само за едно, че Соловьев имал увлечение към "папизма". Доколко това е така трудно може да се каже, тъй като Соловьев се е интересувал от ролята на папизма в историята на човечеството и неговото отношение към утвърждаването на антихриста.

Ще напомним, че в "Повестта" на Соловьев лъжепророкът в края на краищата е поставен на мястото на умрелия при неизвестни обстоятелства папа на път за вселенския събор на антихриста. Според Соловьев в деня на възкресението ще бъдат спасени както православни, така и протестанти и католици. По този начин той не изпада в никакъв абсолютизъм или в крайност по отношение на Христовата Църква. Друг е въпросът, че православният Катехизис е най-близо до апостолическите традиции и следователно е най-убедителният критерий за изграждането на Божия град, т. е. Христовата Църква на Земята.

Несъмнено преводачът е следял отблизо творчеството на Соловьев като казва: "Относно повестта му за антихриста трябва да се забележи това — тя е част от статията му в три части "Под палматами" (която не е включена под това заглавие в съчиненията на Соловьев, издадени в два тома през 1988 в Москва). В тази връзка ще отбележим, че Соловьев е замислял Трите разговора по образец на Платон. Първоначалното заглавие е било: "Под палматами. Три разговора о мирных и военных делах", ("Книжки недели", окт. 1899). В отделно издание наименованието било изменено в "Три разговора о войне, прогрессе и конце всемирной истории, со включением "Краткой повести об антихристе и с приложениями" (Вж. С. М. Соловьев. Жизнь и творческая эволюция Владимира Соловьева. Брюссель, 1977).

Двете първи части от статията, както отбелязва преводачът, са изложени в диалогична форма. Според него в светския руски печат не се появяват така често "такива назидателни от християнска гледна точка съчинения като тези две части на диалога".

Преводачът познава творчеството на Соловьев до такава степен, че прави следната констатация, която споделяме и ние: "Едва ли сам Соловьев дава особена цена на вънкашната страна на тая повест. Вероятно той я цени само дотолкова, доколкото тя изразява неговите принципиални възгледи върху доброто и злото в света". Естествено тук на преден план излиза Откровението на св. Иоан. Соловьев несъмнено има свой принос в изясняване на християнската метафизика на историческия процес.

Повестта за антихриста според преводача е интересна и като опит да се

представи ходът на всемирната история "до времената на антихриста", а също така и "начина на неговото пришествие". Възшност тук намира израз основното схващане на Соловьев за целта и смисъла на общочовешката история от гледна точка на християнството. Този опит на Соловьев да разкрие основанията, върху които се гради истинното осмисляне на световно-историческия процес преводачът основателно оценява като "дръзновен". Соловьев ясно вижда настъпващата нова езическа религия [на Големия Брат], която използва атеизма като ударна сила срещу Православието.

Според преводача повестта е твърде интересна и твърде полезна за изясняване на някои конкретни шрихи от световната история. Освен външна повестта има и вътрешна страна, "която заслужава най-сериозно и дълбоко внимание". Ето защо преводачът споделя високата оценка на повестта, която е дало известното руско духовно списание "Странник".

Богословското схващане на преводача за ролята на доброто и злото в световния исторически процес личи от следната мисъл: Злото не е създадено, както твърдят християнските догмати. То няма субстанциално значение. Първостъпствено е само доброто. Ето защо злото е "облъстително" — "съществува не в чист вид, а лежи върху доброто". Ненапрavno, пише по-нататък богословът-преводач, ние се молим за нашето избавление от лукаваго. Злото е лукаво и повестта на Соловьев ни дава бляскав образ на неговото лукавство, проявяващо се и в световно-историческия процес.

Виждайки основните тенденции на апокалиптичното време (на историята), преводачът пише: "Нека си припомним тая повест всеки, който се увлича от въздушните кули на социалистите и други учени и философи, разрушаващи християнството". "Строителите" на града на кесаря рушат построеното от строителите на Божия град. Ще напомним, че това е било осъзнато още през 1900 г., времето, след което започват небивалите до тогава в историята на човечеството разрушения на Православната църква.

Макар преводачът да остава скрит зад инициалите Ив. Де-в, едно е безспорно — зад тези въстнителни редове стои образозван богослов, който е добре запознат както с основните врагове на християнството, така и с руската философска и богословска книжнина, с руския културен живот и по-специално с трудовете на известния руски философ Соловьев.

Твърде вероятно преводачът да е член на редколегията на "Църковен вестник", тъй като личи, че отблизю следи сродните издания в Русия. Но доказването на това предполага едно по-специално изследване.

Името на преводача

Името на преводача на "Късичка повест за антихриста", както вече отбелязахме, е обозначено с инициалите Ив. Де-в.

От Речника на българските псевдоними (Ив. Богданов. Речник на българските псевдоними. С., 1989, трето издание) срещу инициалите Ив. Д. откриваме името на Иван Дайреов, сътрудничил на в. "Работник", В. Търново (1893—1894 г.), на сп. "Ново време" (в Пловдив) и сп. "Дело" (в София). Малко вероятно е този сътрудник на социалистическия орган да е преводачът на повестта, тъй като неговото име би трябвало да присъства и в "Българска възрожденска книжнина" (С., 1957, т. I, 1959, т. II) като преводач или поне

като автор на статия със сродно съдържание на това в "Повестта". Но там името на Ив. Дайреов не е отбелязано.

Другият инициал, подобен на подписа под превода, е И. Д-в. Срещу него в Речника на българските псевдоними четем името на Иван Добрев, който сътрудничи на сп. "Мисъл" (1886—1887). Въпрос на по-подробно проучване е дали този Иван Добрев е единият от авторите — Добрев, И. и С. Добрев. "Закон Божи". За II отд. Търново, книж. Е. (Варна, печатница Зора, 1914) и доколко е вероятно той да е осъществил превода.

В том I на "Българска възрожденска книжнина" под инициалите Д-ев откриваме дописката "Явно писмо до одного приятеля, който мя попита протестантин ли си?" ("Македония, VI, 4, 24 ян. 1872), подписана от свишовски свещеник с дата 29 декември 1871 г. Интересно е, че във втори том на същия справочник е отбелязан поп Иван от Свишов (който в сп. "Пчела" от 27 дек. 1863 г. пише за изгонването на митрополит Григорий от с. Караисен). Остава открит въпросът дали свещеникът с инициали Д-ев и поп Иван са едно и също лице, и дали е възможно един от тях да е превел "Кратка повест за антихриста"?

Тук ще изтъкнем един немаловажен факт във връзка с превеждането на Соловьев на български език. В т. V на Български книги. 1878—1944 г. С., 1981 са отбелязани четири превода* на Вл. Соловьев, два от които са направени твърде скоро след превеждането на "Кратка повест за антихриста". Това вече навежда на мисълта, че Соловьев е бил не само познат на българската интелигенция, но и твърде ценен. Неговата философия е добила битие в духовния живот на България, което би могло да бъде обект на специално изследване.

Любопитно също така е, че два от преводите, за които стана дума, са извършени от Ст. К. Стефанов от Шумен. Прави впечатление, че преводът от 1905 г. на "Социализмът пред съда на етико-гносеологическата и юридическата наука" е в унисон с духа на "Кратка повест за антихриста". Но ако действително Ст. Стефанов е превел и "Повестта", то защо би скрил името си зад инициали? И наистина в Речника на българските псевдоними не откриваме името на този преводач.

Можем да предположим със сигурност едно, че преводачът на Соловьев, който за пръв път го представя на българския читател, е духовно лице и че то има ясно изразено отношение към православното християнство. Това личи не само от посвещението на митрополит Климент, но и от духа на превода, който показва познаване на християнските богословски термини и тяхното дълбоко значение.

От неговия кратък коментар прозира една добре мотивирана православна християнска метафизика на световноисторическия процес. Подобно на Соловьев тези философско-богословски проблеми преводачът свързва с Откровението на св. Иоан, като търси неговите паралели в конкретната история на човечеството. Откровението на св. Иоан се превръща в метафизика на историята. (Виж Откр. гл. 1—22).

* Соловьев, Вл. С. Красотата в природата и общия смисъл на изкуството. Прев. Симеон Андреев. С., Слънце. 1921. 109 с.

Соловьев. Отче наш. С., 1927. 56 с.

Соловьев. Стопанско начало на обществото. Социализъм и гражданско (буржоазно) общество. Прев. от рус. Ст. Стефанов. Шумен. 1904, 23 с.